

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

ISSN 1857 - 92

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific Papers
Vol. 15.1.

KNOWLEDGE IN PRACTICE

<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal>
Global Impact and Quality Factor 1.023 (2015)

KNOWLEDGE

***INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL 15.1***

16-18 December, 2016

Bansko, BULGARIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 15.1

EDITORIAL BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Predrag Trajković PhD, Jove Kekenovski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Margarita Koleva PhD, Mile Matijević PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Marija Knezević PhD, Snežana Miličević PhD, Irina Singaveskaya PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Oliver Dimitrijević PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Dimitrija Popovski PhD, Lisen Bashkurti PhD, Tome Naumov PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD

Preparing and correction: Liljana Pushova

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 15.1

ISSN 1857-92

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Paul Sergius Koku PhD, Florida Atlantic University (USA)
- Prof. Cesar Birzea PhD, University of Bucharest (Romania)
- Prof. Rosica Cobanova PhD, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, (Serbia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University "Goce Delcev", Shtip (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Sasho Korunoski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Vise rector, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Margarita Koleva PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Donchev, MIT University, Faculty of Law, Skopje (Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Ljupco Naumovski PhD, Forum for Mobility and Research, Bitola (Macedonia)
- Prof. Oliver Iliev PhD , Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Dimitrija Popovski PhD, Faculty of Sport, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aleksandar Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Isa Spahiju PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Sasha Kicoshev PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics , University of Novi Sad , Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD , University Hadzi Zeka , (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina) - Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law University of Kragujevac (Serbia)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajkovic PhD, High School of applied professional studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus – Faculty of Management, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, Dean, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nikola Bozkov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Vasil Pehlivanov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Erzika Antic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Doc. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Doc. Marija Kostić PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Sandra Živanović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Nebojsa Pavlovic PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)

ORGANIZING COMMITTEE

- Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Evdokia Petkova, South West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad (Bulgaria)
- Marios Miltiadou, PhD, Aristotle University of Thessaloniki (Greece)
- Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Ana Dzumalieva PhD, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad (Bulgaria)
- Georgi Georgiev PhD, National Military University "Vasil Levski", Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Isa Spahiu PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Suzana Samarxiu, PhD, University "Aleksandar Moisiu", Durres (Albania)
- Violeta Dimova, PhD, University "Goce Delcev", Stip (Macedonia)
- Mirjana Borota – Popovska, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Izet Zeqiri, PhD, South East European University, Tetovo (Skopje)
- Ekaterina Arabska, PhD, Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo (Bulgaria)
- Nebojsa Cvetanovski, PhD, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)

Contents

CONTEMPORARY KNOWLEDGE MANAGEMENT	19
Paul Sergius Koku, Ph.D	19
EMPLOYEES ATTITUDES AND EXPECTATION OF YOUNG PROFESSIONALS IN BULGARIA (AN EMPIRICAL SURVEY).....	23
Todor Krastevich, Ph.D	23
DEVELOPMENT OF SME'S FOR REDUCING UNEMPLOYMENT IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	33
Robert Dimitrovski, PhD	33
Venelin Terziev, PhD.....	33
Laste Spasovski, PhD.....	33
Liljana Pushova, MSc	33
DISCUSSING ORGANIC PRODUCTION IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	41
Venelin Terziev,.....	41
INQUIRY-BASED SCIENCE EDUCATION (IBSE) - GOOD PRACTICES	47
Dragomir Marchev Ph.D.....	47
Nataliya Pavlova Dr.Sc	47
Svetlana Nedelcheva Ph.D.....	47
INTRODUCING A CREDIT SYSTEM IN VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING	53
Laste Spasovski, Ph.D.....	53
Robert Dimitrovski, PhD	53
Liljana Pushova, MSc	53
METHODOLOGY ROIT - ASSESSMENT TOOLS FOR PRACTICAL APPLICATION OF THE KNOWLEDGE AND SKILLS PARTICIPATION OF UNEMPLOYED PEOPLE IN VOCATIONAL TRAINING COURSES.....	61
Kamelia Petkova, PhD	61
KNOWLEDGE AS A FACTOR OF ENDOGENEOUS GROWTH.....	69
Slobodan Cvetanović, Ph.D	69
Danijela Despotović, Ph.D.....	69
PARAMETERS OF THE MANAGEMENT CULTURE AND COMPETENCES OF THE ADULT EDUCATION MANAGERS	75
Viara Gyurova, DrSc	75
KNOWLEDGE IN EU DEVELOPMENT STRATEGIES	83
Jovan Bazic, Ph.D	83
Mirjana Knezevic, Ph.D.....	83
THE IMPORTANCE OF MANAGEMENT IN THE DUAL SYSTEM EDUCATION	89
Semrija Smailović.....	89
Elma E Zukorlić.....	89
DECISION THEORIES AND THEIR IMPLICATIONS: UNDERSTANDING THE DYNAMICS OF DECISION-MAKING.....	95
Juliana Osmani, Ph.D.....	95
ON THE AMENDMENTS TO THE INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS RELATING TO THE FINANCIAL REPORTING OF FINANCIAL ASSETS	103
Radka Andasarova, PhD	103

GOVERNMENT EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH: AN EMPIRICAL EVIDENCE FOR WESTERN BALKAN COUNTRIES	109
Luljeta Sadiku	109
Liza Alili Sulejmani	109
Snezana Bilic	109
SOURCES OF FINANCING MARKETING STRATEGIES OF LARGE BH EXPORTERS	115
Veldin Ovčina, PhD	115
Armina Hubana, PhD	115
THE CONNECTION OF CORPORATE GOVERNANCE AND FINANCIAL RESULTS ACHIEVED WITH THE STATED AUDIT OPINION ON THE FINANCIAL STATEMENTS	121
Janka Dimitrova	121
Krume Nikoloski	121
Emilija Miteva-Kacarski	121
MODERN TRENDS IN VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING IN THE WORLD AND US	129
Laste Spasovski, Ph.D.	129
Robert Dimitrovski, PhD	129
Liljana Pushova, MSc	129
DEVELOPMENT OF WOMEN ENTREPRENEURSHIP AND EDUCATION OF WOMEN ENTREPRENEURS	135
Maja Vrbanc	135
Ivana Stošić	135
Goca Jovanović	135
IMPLEMENTATION OF COMMUNICATION TECHNOLOGIES EXPRESSED BY E-BUSINESS IN ENTREPRENEURSHIP IN REPUBLIC OF MACEDONIA	141
Mihajlovski Goran Ph.D	141
Dojcinovski Trajce Ph.D.	141
Bojkovska Katerina Ph.D.	141
Jankulovski Nikolce Ph.D.	141
INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION AS MOTIVATION MECHNISM	147
Evdokiya Petkova, PhD	147
SIGNIFICANCE AND ROLE OF QUALITY STANDARDS OF TEXTBOOK AS A FACTOR IN BUILDING KNOWLEDGE	153
Snežana Perišić	153
SYSTEMATIZATION OF STUDENTS' KNOWLEDGE ON THE AMBIENT WORLD THROUGH MIND MAPS	159
Snezhana Lazarova PhD	159
STUDENT'S DEVELOPMENT FOR PRACTICAL AND LABORATORY SKILLS DURING EXPERIMENTATION	163
Lorena Kelo	163
Esmeralda Guliqani	163
Sotiraq Marko	163
KNOWLEDGE IN PRACTICE - ESP IN SPORTS SCIENCES AND E-LEARNING	169
Danica Pirsl, PhD	169

OFFSHORING AND OUTSOURCING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE: OPPORTUNITIES AND PERSPECTIVES	175
Yordan Ivanov	175
CAUSES FOR THE OCCURRENCE OF REVOLUTIONS.....	183
Mitko Kotovcevski, PhD	183
Suzana Kotovcevska, PhD	183
MODERN CHALLENGES FOR THE MARITIME SECURITY OF THE REPUBLIC OF BULGARIA	191
Vyara Zhekova, PhD.....	191
Sabin Sabev, PhD.....	191
FUNCTIONALITY OF THE SYSTEM OF PROTECTION AND RESCUE IN FLOOD MANAGEMENT IN THE SKOPJE REGION IN 2016	199
Mende Solunchevski, Ph.D	199
Maja Timovska, Ph.D	199
PRIORITIZATION OF COMMUNICATION IN SITUATION OF CRISIS	207
Svetoslava Kovatcheva, Ph.D	207
THE IMPORTANCE OF ORGANIZATIONAL LEARNING AND KNOWLEDGE TRANSFER FOR EFFICIENT DEFENCE AND SECURITY SYSTEM.....	213
Gjorgji Veljovski, M.Sc.	213
Metodija Dojchinovski, Ph.D.....	213
THE ROLE OF KNOWLEDGE IN DISASTER RISK REDUCTION	221
Maja Timovska, PhD	221
Metodija Dojcinovski, Ph.D	221
THE ROLE OF RELIGION IN EUROPEAN INTEGRATIONS – A CASE OF SERBIA ..	227
Mile Rakic.....	227
Hatidja Berisa.....	227
INFORMATION PROTECTION STANDARDS AND SECURITY RISKS IN INFORMATION AND COMMUNICATION SYSTEMS: EXPERIENCES FROM THE REPUBLIC OF SERBIA	233
Nemanja Deretić	233
Dejan Obućinski.....	233
COMPARATIVE-HISTORICAL ANALYSIS OF THE STUDY OF REVOLUTION	241
Suzana Kotovcevska PhD	241
Mitko Kotovcevski PhD	241
CAUSAL RELATIONS IN EDUCATION BETWEEN SOCIAL AND ACADEMIC CORRUPTION FROM THE ASPECT OF THE ROLE OF EDUCATION AS A KEY PRECONDITION FOR THE DEVELOPMENT AND PROGRESS OF SOCIETY	249
Mersad Mujević, PhD	249
Safet Hoxha, PhD.....	249
LAW REGULATIVE FOR INTERNATIONAL TRADE ARBITRATION IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA.....	257
Risto Rechkoski, Ph.D	257
Nikola Mickovski, Ph.D	257
ANALYSIS OF THE BULGARIAN CANNING ENTERPRISES’ REVENUES	265
Rositsa Ivanova, Ph.D.....	265
ANALITICAL REVIEW OF NATIONAL PUBLIC HEALTH SYSTEM IN USA	271
Igor Tanturovski PhD	271

DEVELOPMENT OF PROTOCOLS FOR DUTIES OF THE NURSE IN INTENSIVE CARE UNITS AND EVALUATION THE EFFECTIVENESS OF THEM	281
Valentina Lalova	281
Gergana Petrova.....	281
OFTALMOPATIA BILATERALIS AS UNUSUAL PRESENTATION OF A LONG TERM LOCALIZED HODGKIN'S LYMPHOMA	287
Irina Panovska-Stavridis	287
Liljana Hadzi-Pecova	287
Slavco Tosev	287
Marija Popova-Labacevska.....	287
EVALUATAION OF THE DIABETIC FOOT – WHY, WHEN AND HOW?	293
Slavcho Toshev	293
Lujza Grueva.....	293
Daniela Chaparovska	293
Irina Panovska.....	293
ON INTEGRATION - ACTUAL QUESTIONS, CHALLENGES AND TENDENCIES	299
Silvia Tzvetkova, Ph.D	299
Vihra Stoyanova.....	299
Petkana Hristova, Ph.D.....	299
Zoya Museva.....	299
ALGORITHM OF FUNCTIONAL RECOVERY AFTER ALOPLASTICA OF THE HIP JOINT	307
Hristo Georgiev Atanasov, PhD.....	307
COXARTHROSIS AS UNDERLYING DISEASE IN PATIENTS WITH PHYSIOTHERAPY AFTER ALLOPLASTICA OF THE HIP JOINT FRACTURE	311
Hristo Georgiev Atanasov, PhD.....	311
ASPECTS OF THE RESTORATION OF HARD DENTAL TEXTURE WITH VENEERS	315
Svetozar Yankov	315
Svetoslav Slavov	315
SERIOUS GAMES – INNOVATIVE APPROACH FOR SCREENING AND REHABILITATION OF COGNITIVE IMPAIRMENT	319
Antonia Yaneva	319
Nonka Mateva.....	319
PERSPECTIVES FOR APPLICATIONS OF NANOTECHNOLOGY AND NANOMATERIALS IN MEDICINE.....	323
Vaso Taleski.....	323
Milka Zdravkovska	323
Liljana Simjanovska.....	323
OPINION OF EMPLOYEES FROM MEDICAL UNIVERSITY OF PLOVDIV ON ASSURANCE OF OCCUPATIONAL SAFETY AND JOB SATISFACTION – PRELIMINARY RESULTS.....	327
Rositsa Dimova, PhD.....	327
Mariya Pavlova	327
THE ART OF COMMUNICATION IN RESOLVING CONFLICTS IN THE PROCESS OF EDUCATION AND TRAINING OF HEALTH CARE SPECIALISTS	331
Petya Kasnakova, PhD.....	331

GAMING ACTIVITY OF PUPILS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN ORDINARY EDUCATIONAL ENVIRONMENT	337
Rayna Stoycheva, PhD.....	337
RISK BEHAVIOUR FACTORS AMONG STUDENTS AT THE AGE OF 14 – 18 YEARS IN RUSSE REGION.....	343
Nikola Sabev, Ph. D.....	343
TRAINING IN CLINICAL IMMUNOLOGY AS A NECESSITY IN BACHELOR CURRICULUM OF MEDICAL LABORATORY ASSISTANT	349
Rumyana Lokova	349
Pavlina Teneva.....	349
Krasimira Halacheva.....	349
TRAINING IN PATHOLOGY IN MEDICAL UNIVERSITY – PLOVDIV THROUGH THE EYES OF THE STUDENTS – 30 YEARS OF EVOLUTION OR STAGNATION? ..	353
Iliya Bivolarski.....	353
Desislava Bozhkova.....	353
Vanina Mihaylova.....	353
THE EDUCATIONAL FUNCTION OF CULTURAL COMMUNITY CENTER	359
Dinko Gospodinov, PhD.....	359
CHOICE OF CONTENTS OF LITERATURE IN PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION – AN IMPORTANT ELEMENT AND PARADIGM IN THE EDUCATIONAL CURRICULUM.....	365
Violeta Dimova, Ph.D.....	365
Snezana Kirova M.A.....	365
Mahmut Celik, Ph.D	365
REAL, IDEAL AND OUGHT SELF-CONCEPTS IN RELATION TO MEANING IN LIFE, REALITY AND SELF-DETACHMENT	371
Margarita Bakracheva, Ph.D.....	371
Manol Manolov.....	371
“BABAM ÖĞRETMENDİ”THE STORY BY LÜTFÜ SEYFULLAH TELLS THE IMPORTANCE AND TEACHINGS OF THE GRANDFATHER IN THE FAMILY	379
Mahmut Celik, PhD	379
Alirami Ibraimi, M.Sc.....	379
Imer Yusufi, M.Sc.....	379
PHONETICAL CHARACTERISTICS OF OHRİD TURKİSH DIALECT	385
Aktan Ago, PhD.....	385
LYRICS ELEMENTS IN THE EDİRNE FOLK SONGS WHICH ARE LOCATED IN THE TRT REPERTOIRE	395
Yavuz Köktan, PhD	395
POEMS FROM THE YUGOSLAVIAN'S POET FETTAH RAUF THREE POETS IN TURKEY:MEHMED ÂKİF-YAHYA KEMÂL-NECİP FAZIL.....	403
Nazlı Rânâ Gürel Ph.D	403
Mahmut Çelik Ph.D	403
Zeki Gürel Ph.D	403
TURKISH EDUCATION AND TEACHING IN BALCAN COUNTRIES	413
Necati Demir Ph.D.....	413
OPTIMIZATION OF SYSTEMS FOR MONITORING AND DISCLOSURE OF POPULATION IN RADIOACTIVE POLLUTION OF THE ENVIRONMENT.....	423

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

Nikolay Dolchinkov	423
ISOLATION OF OIL FROM WHITE MUSTARD (<i>SINAPIS ALBA L.</i>) SEEDS BY ULTRASOUND-ASSISTED EXTRACTION	431
Martin Stojchevski	431
Aleksandar Stavrov	431
Magdalena Petrovski.....	431
Radoslav Grujic	431
Stefan Kuvendziev	431
Mirko Marinkovski	431
Kiril Lisichkov	431
LEAD AND CADMIUM IN APRICOTS AND PEACHES FROM AREAS OF VELES ...	439
Gorica Pavlovska, Ph.D	439
Vezirka Jankuloska, Msc	439
Viktorija Stamatovska, Ph.D.....	439
MICROBIOLOGICAL ANALYSIS OF THE GUT CONTENT IN FISH FROM THE FISHPOND OF „LUKOVO“	445
Katerina Belichovska, Ph.D.....	445
Daniela Belichovska, Ph.D	445
Zlatko Pejkovski, Ph.D	445
Zora Uzunoska, Ph.D	445
Suzana Duraku, Ph.D	445
SELECTION ON NONIONIC SURFACTANTS IN THE DECONTAMINATION SOLUTION.....	451
Nikolai Padarev PhD.....	451
IMPACT OF GENETICALLY MODIFIED FOOD (GMOs) ON THE TOURIST ATTRACTIVENESS OF THE HOTELS - TERMS AND ACCESS TO THE GMO IN HOTELS WITH 4 STARS IN OHRID	457
Daniela Koteska Lozanoska.....	457
HYDROPOWER PLANT AS FUTURE OF RENEWABLE SOURCE OF ENERGY	465
Ivana Stošić, M.Sc.	465
Jasmina Perišić, M.Sc.	465
Marina Milovanović, Ph.D.	465
Gorica Ljubenov, Ph.D.	465
Maja Vrbanac, M.Sc.	465
Miodrag Šmelcerović Ph.D.....	465
THE FUNCTION OF THE ECOLOGICAL EDUCATION IN THE PROTECTION AND IMPROVEMENT OF THE ENVIRONMENT	471
Lulzime Lutfiu Kadriu, Ph.D	471
THE ROLE OF TRANSBOUNDARY PROTECTED AREAS IN PROTECTION AND MANAGEMENT OF SHARED ECOSYSTEMS (OHRID -PRESPA CASE).....	477
Ardiana Mici	477
CONDITION OF THE DYNAMIC HOMEOSTASIS AT COWS RAISED IN TWO TYPES OF BUILDINGS	485
Hristo Hristev.....	485
Angel Angelov	485

**CHOICE OF CONTENTS OF LITERATURE IN PRIMARY AND SECONDARY
EDUCATION EDUCATION – AN IMPORTANT ELEMENT AND PARADIGM IN
THE EDUCATIONAL CURRICULUM**

Violeta Dimova, Ph.D

Faculty of Philology, University „Goce Delchev“ – Stip, Republic of Macedonia
violeta.dimova@ugd.edu.mk

Snezana Kirova M.A.

Faculty of Philology, University „Goce Delchev“ – Stip, Republic of Macedonia
snezana.kirova@ugd.edu.mk

Mahmut Celik, Ph.D

Faculty of Philology, University „Goce Delchev“ – Stip, Republic of Macedonia
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Abstract: When we talk about developmental processes in education it is obvious that the emphasis is placed first on introducing some new techniques, strategies, information and computer technology, which is good, but on the other hand, all this is just a function of cognitive processes in the development of a child/student. This can be seen in the positive campaign about learning and about how important knowledge is through advertisements in the media and especially according to the motto: *Knowledge is force, knowledge is power!* Somehow it seems that emotional and elements of upbringing are neglected, although some will say that the very word *education* "means" upbringing. For us this is a bit questionable, as we are of the opinion that firstly the curricula and the selection of their content play an important role in creating modern teaching, and then come the manners and methods by which the teaching of Macedonian language and literature is realized.

Keywords: Contents, literature, education, process

**ИЗБОРОТ НА СОДРЖИНИТЕ ПО ЛИТЕРАТУРА ВО ОСНОВНОТО И ВО
СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ – ВАЖЕН ЕЛЕМЕНТ И ПАРАДИГМА ВО
ВОСПИТНО- ОБРАЗОВНИОТ КУРИКУЛУМ**

Проф. д-р Виолета Димова

Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Македонија
violeta.dimova@ugd.edu.mk

М-р Снежана Кирова, виш лектор

Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Македонија
snezana.kirova@ugd.edu.mk

Проф. д-р Махмут Челик

Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Македонија
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Апстракт: Кога се зборува за развојните процеси во образованието, очигледно е дека акцентот се става прво на воведувањето некои нови техники, стратегии, информатичко - компјутерски технологии, што е добро, но од друга страна, сето ова е само во функција на когнитивните процеси во развојот на детето/ученикот. Тоа го гледаме и од позитивната кампања во врска со учењето и колку е важно знаењето преку рекламите во медиумите и особено преку мотото, како што е: *Знаењето е сила, знаењето е моќ!* Некако се чини дека емотивните/воспитните елементи се запоставуваат, иако некои ќе речат дека самиот збор – образование го „подразбира“ воспитанието. За мене ова е малку дискутабилно, бидејќи сметам дека прво наставните програми и изборот на нивните содржини играат важна улога во креирањето на современа настава, а потоа и начините, методите со кои се реализира наставата по македонски јазик и литература.

Клучни зборови: Содржини, литература, образование, процес

1. КАКО СЕ ОРГАНИЗИРАНИ СОДРЖИНИТЕ ПО ЛИТЕРАТУРА ВО НАСТАВНАТА ПРОГРАМА?

За да одговориме на прашањето за изборот на содржините по литература, најпрво треба, да се разгледаат Наставните програми по македонски јазик за основното и Наставните програми по македонски јазик и литература за средното образование, како официјални документи на Бирото за развој на образованието, при Министерството за образование и наука на РМ. Она што веднаш може да се забележи е тоа дека во насловот на наставната програма за основното образование отсуствува зборот *литература*, што имплицира „информација“ дека се изучува само јазикот, но не и литературата, иако според концептот, Програмата за VI одделение во деветгодишното основно образование содржи посебен дел, наречен *Литература и лектира*. Во секој случај, можеме да зборуваме за тоа дека во предметната настава во основното образование се предвидуваат часови на кои наставникот, заедно со учениците треба да реализира поголем број **образовни** цели, односно цели кои се однесуваат пред сè на стекнување знаења во врска со литературната уметност, односно со теоријата на литературата и литературно-теориските поими, како на пример: Да ги разбира разликите меѓу литературните родови; да ги препознава литературните родови по надворешните карактеристики; да ја согледа спецификата на драмскиот текст во однос на епиката и лириката; да преобрази драмски извадок во раскажувачка форма; да ги препознава дијалозите и монологите во извадоци од драмски текст; да учествува во дискусии како комуникациски дијалог; да ја воочува разликата меѓу дијалогот во творба и дијалогот во комуникацијата; да ги препознава видовите лирски песни според мотивите; да коментира преплетување на мотивите во лирските творби; да твори лирски творби на дадени (или самостојно одбрани) мотиви; да ги усвои стилските фигури; да ги препознава и посочува во текстови; да умее да дава сопствени примери; да ги открива лирските и епските елементи во творбите; да го дефинира овој вид поетска творба.

Ситуацијата пак во средното образование е малку поинаква. Од наставната програма може да се види дека на литературата ѝ е „зададена огромна задача“, а тоа е дека само во I година, низ пресек на еден огромен временски простор, учениците треба да се здобијат со многу податоци, информации, што ќе рече „знаења“, што може да се види од поставените цели, како на пример: Да умее да ги дефинира белезите на Хомеровиот еп врз соодветни фрагменти од „Илијада“ и „Одисеја“ и да ги забележува заедничките белези на овој еп со „Гигамеш“; да ја разбере дефиницијата на старогрчката драма и нејзината поделба на видови; да го разбере митолошкото политичкото и општественото значење на старогрчката трагедија; да ги знае основните параболи, мудри изреки; да направи споредба на евангелија од Новиот завет и да ги пронајде заедничките мотиви кои се раскажани на различен начин. Во учебникот за I година, според наставната програма, застапени се литературните текстови: „Рубаи“, извадоци од Махабхарата, Рамајана, песни од најстарата кинеска и јапонска литература, текстови со најважните старогрчки митови (Грејвс, Китевски, Шваб), како и претставници на староримската литература, средновековната/старословенска литература. Своите систематизирани знаења за словенската писменост, ученикот треба да ги постави во западноевропски средновековен контекст пред сè од аспект на литературата, потоа да знае основни податоци за животот на Кирил и Методиј итн.

Иако, тенденциите на современото образование се во насока на здобивање вештини/способности може да се забележи, и од општите и од посебните цели, предвидени со наставната програма дека акцентот е ставен на усвојување, запознавање, разбирање, правење разлика итн. Секако дека за да умееме, треба прво да знаеме, но овде се поставуваат повеќе прашања од чиј одговор зависи дали ќе знаеме и умееме да воспоставиме систем во кој знаењата и способностите ќе се испреплетуваат, така што ќе се создаде парадигма составена од образовни и воспитни цели, кои треба да се реализираат низ образовниот процес во кој на воспитниот дел од овој процес нема да се гледа единствено како на етичка компонента, туку и како на можност за развој на естетскиот, социолошкиот и интелектуалниот сензибилитет, што е неразделен дел од целиот образовен курикулум, односно како дел од *culticulum vitae*, каде што на ученикот ќе се гледа како на субјект кој умее да мисли и да дејствува самостојно во рамките и на училишната заедница и во општеството воопшто.

Прашањата на кои научните и стручните работници на полето на образованието треба да одговорат се следните: *што? кому? зошто? кој? со што?* и, секако на централното прашање **КАКО?** На прашањето *што* – одговорот е: содржините на предметот македонски јазик и литература; на *кому* – учениците; *зошто* – за да се реализираат образовните, воспитните и функционалните цели на наставниот час и на наставата воопшто, *кој* – наставникот и *со што* – наставните средства. Сите овие прашања се синтетизирани и насочени кон изнаоѓање на начините, патиштата, формите, средствата и

принципите преку кои ќе се реализираат содржините на наставната програма, односно кон пронаоѓање на одговор на прашањето **КАКО?** Не дека досега не се барале одговорите на овие прашања и не дека методичката наука нема одговорено соодветно и квалитетно, туку дека со постојаните промени, реформи и нови барања од образованието воопшто, се менуваат и се бараат постојано нови и нови одговори. Исто така треба да бидеме свесни за тоа дека утилитаристичките цели, што се поставуваат денес, како што е *Образованието е сила, образованието е моќ*, не се доволни за мотивирање на новите генерации да „го засакаат“ учењето. Што е потребно, конечно да се случи тоа? Ќе се обидеме да дадеме неколку одговори, како нашевидување за решавање на проблемот, а тоа се:

1. Спирално конципирање на содржините по литература и нивно меѓусебно поврзување;
2. Избор на конкретни автори и нивните литературни дела во програмата за VI одделение и во програмата за I година на средното образование, со цел учениците да се здобиваат со кумулативни знаења и способности за спознавање на литературата, но пред сè за себеспознавање низ процесот на литературното воспитание и образование¹, како можност и цел за емоционално описменување;
3. Ослободување на наставните програми од литероцентризмот, што значи „градење на естетички концепции исклучиво врз основа на книжевното искуство, без опфаќање на сите видови уметности“ (ЈБ, Естетика, 2008: 7).
4. Воведување содржини во наставните програми кои ќе ја поттикнуваат емоционалната интелигенција и ќе придонесат за емоционално описменување на учениците.

¹ При проучувањето на содржините по литература, се задржуваме на Наставната програма по македонски јазик за VI одд. во основното образование (деветолетка), поради тоа што во шесто одделение започнува предметната настава, кога во рамките на предметот Македонски јазик, учениците би требало поподробно да се запознаваат со литературата од теориски и историски аспект. Исто така, за нашиот предмет на интерес беше важно да ја разгледаме и Наставната програма по македонски јазик и литература за I година на средното гимназиско образование, за да укажеме на спиралното програмирање на наставата по македонски јазик и литература и, особено на потребата за поврзување на содржините од основното и од средното образование, на начин кој би значел утврдување, проширување и дополнување на стекнатите знаења и особено вештини од основното со средното образование.

¹ Овде можеме да додадеме дека треба истото да се направи и со содржините по литература за VII одд. и II година, VIII одд. и III година, IX одд. и IV година на средното образование.

2. ЗА ЕМОЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ И ЕМОЦИОНАЛНАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА

Уште одамна се зборува дека висината на коефициентот на интелигенција (IQ) покажува само за тоа колкав коефициент на интелигенција ќе постигнете на тестовите по IQ и дека со успехот и задоволството во животот нема баш некоја врска. Поради тоа се појавува нова мерка – емоционалната интелигенција (EQ). Едноставно кажано, емоционалната интелигенција (EQ) е способност за препознавање на чувствата, нивното јасно идентификување, разбирање, способност за контролирање и користење за изразување на мислите. Само по себе е разбирливо колкава улога имаат чувствата во носењето со секојдневните ситуации, комуницирањето со други особи и најважно, колкава улога имаат тие во донесувањето одлуки, кои секако се надградба на когнитивната интелигенција (IQ). Па така, во иднина, кога ќе се определуваат општите цели во наставните програми, сметаме дека тие би требало да се дополнат со цели кои се однесуваат на развојот на индивидуалните способности на детето/ученикот. Ќе наведеме само некои од целите, што би требало да се додадат во наставните програми, а „ги позајмуваме“ од неколку битни компоненти што се карактеристични за емоционалната интелигенција. Тоа се следниве:

1. Самосвест – способност за „читање“ на сопствените емоции воопшто и при интерпретацијата на даден литературен текст;
2. Индивидуално донесување одлуки – проучување на сопствените постапки и познавање на последиците;
3. Управување со чувствата – спознавање на основата на определени чувства;
4. Емпатија – разбирање на туѓите чувства и почитување на разликите во мислењето;
5. Комуникација – да се разговара за чувствата со разбирање и да се биде добар слушател;
6. Самооткривање – разбирање на потребата за отвореност и доверба – да се научи кога и како да се зборува за своите чувства;
7. Проникливост – препознавање на моделите во личниот и во живото на другите луѓе;
8. Самоприфаќање – да умее да ги прифати своите маани, но и да умее да ги цени своите доблести;

9. Лична одговорност – да презема одговорност и да умее да ги препознае последиците на индивидуалните одлуки;
10. Самоувереност – да умее да ги изложи своите грижи и чувства без лутина и пасивност;
11. Групна динамика – да спознае кога треба да следи, а кога да биде водач;
12. Да се оспособи за решавање конфликти и да прави компромиси.

Сакаме овде да нагласиме дека делот *Литература*, во наставните програми за основното и за средното образование не треба да се занемарува, не само поради фактот што со определените цели претставува предмет на проучување, а со тоа и стекнување определени знаења за неа, туку пред сè поради тоа што сметаме дека литературата е оној наставен предмет преку кој можеме да дојдеме до остварување на естетска комуникација и интеракција со светот на делото и светот на детето/ученикот, а од друга страна најмногу нè доближува до целта за постигнување емоционална писменост и развивање на емоционалната интелигенција, или интелигенција со срце.

3. УЛОГАТА НА ЛИТЕРАТУРАТА ЗА РАЗВОЈОТ НА ЕМОЦИОНАЛНАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА – ИНТЕЛИГЕНЦИЈА СО СРЦЕ

Писателите директно или индиректно влијаат врз читателите, со оглед на нивниот избор на наративната постапка, правењето заплет, на употребата на интертекстуалноста, на изборот и креирањето на ликовите, литературните средства, јазикот и версот. Литературата за деца и млади која е посебна, и по своето место и по својата функција како дел од литературната уметност, е незаменлив инструмент во функција на естетскиот развој на детето/ученикот, односно во формирањето свест за убавото, како и во формирањето позитивни модели на размислување и однесување. Таа претставува специфичен медиум за комуникација, базирана на способноста на нејзиниот реципиент за активно учество во чувствата и впечатоците (способност за емпатија), како и неговата верба во одредени принципи или идеи, кои го доведуваат до чувството на припадност на заедницата. Знаеме дека функциите на уметничкото дело, без оглед на формата или жанрот се потврда и сведоштво за имажинативниот свет на човекот. Токму поради своите изразни способности и моќ да влијаат врз поведението на реципиентите, уметничките дела ја задржале хуманистичката димензија на комуникацијата, а ова пак од своја страна ја потврдува нашата теза дека предметот *Литература*, е најблиску до целта што треба да си ја поставиме денеска, а тоа е дека преку соодветен избор на теми и мотиви, што значи внимателно избрани содржини во наставните програми, но и добро осмислени методи, ќе ја поттикнеме емоционалната интелигенција. Ова исто така значи дека наставниците треба повторно да ја најдат својата традиционална улога и членовите на заедниците да почнат повеќе да учествуваат во работата на училиштето.

Според Гоулман (Goleman) емоционалната интелигенција ја сочинуваат некогнитивните способности, компетенции и вештини кои влијаат на способноста на индивидуата да се носи со барањата и притисоците на околината. Емоционалната интелигенција делумно се стекнува генетски, но значаен дел низ процесот на учењето. Таа претставува систем од повеќе способности – способност за саморазбирање, самоконтрола, самоувереност, способност за емпатија. Емоционалната интелигенција не е спротивна, туку само комплементарна способност во однос на рационалната интелигенција. Накусо дефинирана, емоционалната интелигенција е способност да се забележат емоциите, да им се пријде и да се предизвикаат, за да помогнат на процесот на мислењето. Во суштина, емоционалната интелигенција ја опишува способноста за ефикасно одржување на врската меѓу емоциите и мислењето, да се употребат емоциите за да се олесни расудувањето и интелигентно да се расудува за емоциите. (Salovey i Mayer, 2003)

Во оваа смисла, моќта на комуникацијата зависи од способноста да ги репродуцираме сопствените мисли и чувства кај другите. Тоа, пренесено на нашиот предмет на обработка за улогата на естетиката на комуникацијата низ призмата на содржините по литература во наставните програми и изборот на авторите и литературните текстови, ќе значи создавање вистински „линк“ помеѓу соодветниот текст и читателот/ученикот, како еден вид повратна врска за меѓусебна интеракција и за градење на емоционалната писменост, како дел од „општата писменост“ (= на способност за читање на пишаната уметничка литература). За пренесување на знаењето, за решавање на проблемите со другите, за градење на задоволувачки врски – накратко, за постигнување емоционална писменост, неопходно е комуникацијата да се одвива во двете насоки: читател – дело и автор – читател. Во книгата на д-р Клод Стајнер *„Емоционална писменост – интелигенција со срце“* се среќаваме со два клучни концепти: *концептот за егo состојби*, особено за внатрешното „природно Дете“, кое е изворот на нашиот емоционален живот; и *концептот за „контакти“* (= на изразување внимание, давање комплименти). Ако го прифатиме тврдењето дека во секоја „нормална“ личност постојат три дела или три посебни

начини на однесување: **Возрасен, Родител и Дете**, („его состојби“), тогаш ВОЗРАСНИОТ е рационалниот „човечки компјутер“, РОДИТЕЛОТ се состои од еден збир на заштитни ставови во врска со луѓето, а ДЕТЕТО е креативниот и емоционалниот дел од личноста. (К. Стајнер, 2006: XXIX). Мнозина веруваат, и уште исто толкумина се согласуваат дека токму „делот“ кој се однесува на ДЕТЕТО во човековата личност е „заслужен“ за создавање дела со вистински уметнички вредности, кои најуспешно умеат да создадат естетска комуникација, не само со читателот – дете, туку и со читателите од различни возрасти и социјални групи. Токму затоа, сметаме дека литературата, а особено онаа литература што ја нарекуваме литература за деца и младина, а е вградена во наставните програми по македонски јазик и литература, може да послужи како поттик за хуманистичка и социјална интеракција и комуникација меѓу децата и воопшто меѓу луѓето.

4. НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

Освен обуките на наставниците за остварување на воспитната компонента на образовниот курикулум, сметаме дека неопходна е и обука за прифаќање на еден кај нас, нов концепт за емоционално описменување и поттикнување на развојот на емоционалната интелигенција, не само кај учениците од помала возраст, туку низ целиот систем на образование. Воведувањето на емоционалната писменост ја проширува нашата визија за задачите на самите училишта, поради што тие стануваат поексплицитно општествено средство за грижа за тоа децата да ги научат овие животни лекции, што би претставувало враќање на класичната улога на образованието. Таквата поширока улога бара, покрај сите специфичности на наставната програма, користење прилика, како внатре во наставата, така и надвор од неа, да им се помогне на учениците, моментите на својата лична криза да ги претворат во лекции за емоционални способности. Таквата програма дава најдобри резултати, кога постои координација помеѓу лекциите научени во училиштето и она што им се случува на децата дома.

Само на овој начин и преку соодветните содржини по македонски/мајчин јазик и литература во наставните програми, ќе ги постигнеме оние воспитни цели кои ќе ја одиграат вистинската улога на образованиот систем - да биде место, каде што нашите деца, освен научните/образовните, ќе ги совладуваат и животните лекции.

ЛИТЕРАТУРА

- Борев, Ј. (2008). *Естетика*, (превод од руски Тосева Л.), Скопје, Македонска реч.
- Виготски, Л. (1975). *Психологија уметности*, Београд, Нолит.
- Goleman, Daniel (1997). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. (preveo s engleskog Bilčić, D.), Zagreb, Mozaik knjiga.
- Димова, В. (2007). *Литературното дело и рецепиентот*, Скопје, Македонска реч.
- Димова, Виолета (2012) *Естетиката на комуникацијата и литературата за деца*, Скопје, Македонска реч.
- Николић, Милија (1988) *Методика наставе српскохрватског језика и књижевности*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стајнер, К. (2006) *Емоционална писменост: интелигенција со срце*, Скопје, Магор.
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Emocionalna_inteligencija
- <http://bro.gov.mk/docs/Nastavni%20programi%20VI%20odd.pdf>
- <http://bro.gov.mk/?q=gimnazisko-obrazovanie-nastavni-programi>

**“BABAM ÖĞRETMENDİ” THE STORY BY LÜTFÜ SEYFULLAH TELLS THE
IMPORTANCE AND TEACHINGS OF THE GRANDFATHER IN THE FAMILY**

Mahmut Celik, PhD

Faculty of Philology, University “GoceDelchev” - Stip, Republic of Macedonia
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Alirami Ibraimi, M.Sc

Institute Of National History - Skopje, Republic of Macedonia
aliramiibraimi@hotmail.com

Imer Yusufi, M.Sc

Institute of National History - Skopje, Republic of Macedonia
omer_molo7@hotmail.com

Abstract: In this study: it is stressed on the importance of the grandfather in the family by getting the main idea from the book “ BabamOgretmendi” by LutfuSeyfullah. The introduction part of the story starts with greetings in the family, respect to the elderly and its importance. In the body part it is mentioned the educational wishes of grandfather to the grandson. The concluding section discusses the teaching-learning success between grandfather and grandson

The story talks about the first real teachers between grandparents-grandchildren and in the eyes of the grandchildren, grandfathers are the most patient and most valuable teachers filling the gaps left by the parents against child.

Keywords: Lutfü Seyfullah, stories, family, child, grandfather

**LÜTFÜ SEYFULLAH’IN “BABAM ÖĞRETMENDİ” ADLI HİKÂYESİNDE
AİLEDE DEDENİN ÖNEMİ VE ÖĞRETİCİLİĞİ**

Prof. Dr. Mahmut ÇELİK

Makedonya - İştıp “GotseDelçev” Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Mr. Alirami İBRAİMİ

Makedonya - Üsküp “ MiilliTarihEnstitüsü”
aliramiibraimi@hotmail.com

Mr. Imer YUSUFI

Makedonya - Üsküp “ MiilliTarihEnstitüsü”
omer_molo7@hotmail.com

Özet: Bu çalışmada; Lutfü Seyfullah’ın “Babam Öğretmendi” hikâyesinden hareketle aile bireylerinde önemi üzerinde durulmuştur. Hikâyenin giriş bölümü, ailedeki selamlaşma ve önemi, evin büyüklerine karşı sevgi ve güzel davranışlarla başlar. Gelişme bölümünde ise dedenin torununa karşı eğitim sevgisi ve öğretmenlik vazifesi. Bölümün son kısmında ise dedenin ve torununun arasındaki öğretme-öğrenme başarısından bahsetmektedir.

Hikâye, dede-torun arasındaki ilk ve gerçek öğretmenden bahsetmektedir. Dedelerin torunların gözünde en şefkatli, en sabırlı ve en değerli öğretmen olduğunu; anna-babaların çocuğuna karşı kalan boşlukları dolduran, öğretici dedelerden bahsedilmektedir.

Anahtar kelimeler: Lutfü Seyfullah, hikâye, aile, çocuk, dede

1. GİRİŞ

İnsanın dünyaya gelmesiyle birlikte yaşamdaki temel amacı yarına kalmaktır. İnsanlar mümkün olduğu kadar uzun süre hayatta kalmak ister, bunun için kaliteli yaşamı önemser. Bundan dolayı çocukları, torunları değer verdiği kişiler yarına kalsın ister. Bu çabası ise kendisinden sonra gelenlere değerlerini bırakmak ister. Değerler aynı zamanda öğretilir ve öğrenilebilir olgulardır. Günümüzde eğitim alanında da değerler eğitimi önemsenmekte, değerlerin çocuklara nasıl aktarılacağı konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmalar yalnız

eğitim yönünden değil de sevgi, saygı, dürüstlük, paylaşma, hoşgörü, şiddetten kaçınma yönünden de ele alınmaktadır. Böyle çalışmalar bazı hikâyelerde ele alınmaktadır.

Hikâyeler konuları itibarıyla önem kazanmaktadır. Hikâye okuyucuyu eğitmek ve belli bir mesaj vermektir. İbret alınacak ders esas olarak amaçlanmıştır. Bazı hikâyelerde, genel olarak aile arası güzel ilişkiler örnek alınmıştır. Dedeler genel hatlarıyla çocuğun dünyasında güzellikler çağrıştıran, onun ruhunda güzele ve iyiye karşı olumlu davranışlar geliştiren, hayal dünyasını zenginleştirmiştir. Hikâyede duygu ve düşünceler başarılı bir şekilde işlenmiştir. Çocukların hayata bakışı, hadiseler karşısındaki tavır ve davranışı, kutsal değerleri, anne, çocuk sevgisi, aile dayanışması ele alınmıştır.

“Babam Öğretmendi” hikâyesinde dedelerin dede-torun, öğretmen-öğrenci ilişkisi canlı bir şekilde aktarılmaktadır. Bu ilişkiyi ise şu şekilde açıklamak mümkündür: Dedeler çocukların gözünde değerli bir kitap, okudukça okuyası, kulak verdikçe dinleyesi gelen kişilerdir. Çocuklarda kalan boşlukları dedelerin doldurması, özenle işlenmiş danteladır.

2. AİLE VE ÖNEMİ

“Aile en eski ve en önemli sosyal gruplardan biridir. Varlığı ve anlamı biyolojik nedenlerle dayanmaktadır.” (Тоновски, 2000, s.307). Aile, insanı insan yapan, insanı değerli kılan, insana kimlik kazandıran bir birlikteliktir. Bir çatı altında kalma, birlikte yaşama, bir ortamı paylaşma, yoklukta birbirine sarılma, zenginliği ise abartmama, her ortamda hayatı sürdürmektir.

“Aile, evlilik ve kan bağına dayanan, karı koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir. Karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluktur.” (Türkçe Sözlük, 1998, s.50)

Osmanlıca Türkçe Sözlük’te aile şu şekilde tanımlanmıştır: “bir kimsenin karısı, akraba, ev halkı, aynı gaye için çalışan kimselerin hepsi: matbuat ailesi.” (Develioğlu, 1996, s.20)

-Aile demek kaneviçede işlenen dantela demektir. Renklerin çokluğu veya azlığı o dantelanın eksik olduğu demektir.

-Ailedemek, bireylerinin bir arada mutlu olması demektir.

-Aile insanın hayatındaki en değerli, en önemli, en paha biçilmez bir unsurdur.

- Aile içinde her şeyin en iyisini barındıran kelime, içinde kendimizi en rahat, en huzurlu hissettiğimiz ortam.

- “Aile bireyleri çok özel bir gruptur, bireyleri arasındaki ilişki yaşam var olduğu sürece vardı ve var olacaktır.”(Rot, 1988).

-Aile toplumun temel yapısı, bütünü, en önemli unsurlarından biridir.

-Ailelerin bir arada yaşaması, birlik ve bütünlük oluşturmaları, bireylerin dolayısıyla toplumun da huzur içinde yaşaması demektir. “Böylece ana babaların ön yargıları çocuklara saplantı haline gelir birtakım korkuların yerleşmesine yol açar.”(Alendy, 1974, s.151).

-Aile meyve ağacına benzer; anne ağacın kökleri, baba gövdesi, nine ve dede dalları, çocuklar ise o ağacın meyveleridir. Meyvenin olgun olması tamamen köklerden gelen besinlere bağlıdır. Eğer kökten gelen besinler güzel, saf, duru ve temizse meyvelerin de o kadar güzel ve olgun olması beklenir. Yani herşeyin temele bağlı olduğunu görmekteyiz.

3. AİLEDE SEVGİ VE SAYGI

Aile bireyleri çocukların doğal gelişimi ve sosyaleşmesi için çaba göstermektedir. (Тоновски, 2000, s.309). Aile en sadık ve en önemli temeldir. Ailede sevginin olması ve saygının olması çok önemlidir. Evet, sevgi belki karın doyurmaz, fakat sevgi her şeyin üstesinden gelebilir. Ailede sevgi, açıklığı, susuzluğu, yorgunluğunu unutturur; aile fertlerini tok ve canlı tutar. Sevginin hâkim olduğu bir ortamında hoş sohbetler gerçekleşir ve tüm dertler unutulur. Çocuğunu seven biranne-baba çocuğuna güven verir. Aynı şekilde annesini, babasını, kardeşini seven bir çocuk da ailede kuvvetli bir bağ ve güven oluşturur. Yani sevgi ailenin temelini oluşturan bir kavramdır. Çocuklarına güvenen ve güvenilen bir ailede çocuklarının yetişmeleri için en çok sevgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Sevginin olmadığı bir ailede çocuğun korkak olması bir gerçektir. Kimseye güvenemeyen biri olarak yetişirken, ailesinde sevgi olan çocuk insanlara güvenecek ve kendini her ortamda belli edecektir. Ayrıca ailede sevgi, ailede huzuru ve mutluluğu da sağlar. Sevgi olmayan ailede bireyler çöküntüye girer, mutsuz olurlar. Bu da aile halkını derinden yaralamaktadır. Ama unutmamak gerek ki, sevgi en başta kişiyi mutlu, huzurlu, sıhhatli bir birey olmamızı sağlar. Sevginin en tesirli olacağı ortam ise elbette aile ortamıdır. Bireyin en çok bulunduğu ortamdır aile. En çok sevincini, kederini yaşadığı yerdir. Bu yüzden aile sevgisi, önce kişiyi mutlu eder. Ailede ki bireyleri seven, onlara güvenen bir insan her zaman mutlu ve huzurlu olacaktır. Arkadaşlık ne kadar da samimi olursa olsun unutulmamalı ki geçicidir, ama aile her zaman kalıcıdır. Aile her ne olursa olsun her zaman daimidir, kalıcıdır. Aile hiçbir zaman aile bireylerinden birini arkasından yaralamaz, hatta onlara siper ve kalkan olmaktadır.

Aile yapıları birbirinden farklıdır. Anne ve baba aile bireylerinin en önemli kişileridir. Dede ve nineler de ailede önemlidir, onlarsız bir aile düşünülemez, hatta onlarsız evin tadı tuzu olmaz. Çocuklarla birlikte ailelerin neşe kaynağıdır.

4. AİLEDE DEDENİN ÖNEMİ VE EVİN ÖĞRETMENİ

Dede, ailenin çınar ağacı, büyüğü, evin tecrübelisi. Dede ismi Türkçe Sözlükte şu şekilde tanımlanmıştır: “(evlat için) babanın veya ananın babası, büyük baba, büyük babadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri.” (Türkçe Sözlük, 1998, s.536)

Aile büyüklerinin şekilleri torunlarının sosyal, psikolojik ve kültürel gelişimde vazgeçilmez bir noktada bulunmaktadır. Çocuk gelişiminde anne-babaların mükemmel bir insan olmasına karşın dedeler her zaman kendi geleneklerini oluşturmaktadır. Yaşlıların torunlarıyla geçirdikleri kısacık hayat, onların kahramanları olmuştur. Bu küçük kahramanlar onların tecrübe bahçesi olmuştur. Bu küçük kahramanlar hata da yapsa onların gözünde her zaman kral ve kraliçe olarak kalmışlardır.

Çocuklar ne yaparsa yapsın dedeler onlar için sığınacak bir liman olmuş ve olmaya devam edeceklerdir. İşte bu büyük çınarlar çocukların sosyal, psikolojik ve kültürel yapısının gelişiminde çok büyük etkileri bulunmaktadır. Çocukların evdeki en iyi dostlarıdır dedeler. Bolca zamanları onların tecrübelerini torunlarına vermeleri hiç de zor olmasa gerek. Anne-babalarında bulamadıkları zamanı dedelerde bulmaktadırlar ve onların eğitiminde büyük rol oynarlar. Anne-babaların veremediklerini dedeler vermektedir. Dedelerin tecrübeleri, geniş zamanları olduğundan onları torunlarına vermekten çekinmezler. Onların geniş zamanlar torunlarının onlara daha yakın olmalarını sağlar. Dedeler hikâyeler-masallar anlatır, onlarla konuşur ve onları bir yetişkin gibi dinlemekten hiç yorulmazlar. Dedelerin böyle davranmaları torunlarının güzel ahlaklı yetişmesi, çevresiyle sağlıklı iletişim kurmasında lüzümlü olan davranışlardır. Bu davranışlar torunlarının eğitiminde de çok yardımcı olacak ve onları ileriye taşıyacaktır. Onların merhamet dolu kucakları ilerde çocukların da merhametli olmalarını sağlayacaktır.

5. LÜTFÜ SEYFULLAH'IN HAYATI VE ESERLERİ

Lütfü Seyfullah; Türk sineması, tiyatro oyuncusu, şair ve yazarı. Lütfü Seyfullah 1926 yılında Üsküp'ün “Dükkâncık” mahallesinde doğmuş ve çocukluk yıllarını bu mahallede geçirmiştir. (Hayber, 2011, s.125) İlkokula Sırpça başlayan yazar Makedonya'nın işgal edilmesinden sonra, düzenli bir eğitim görememektedir. Toplama kamplarına alınan yazar Çekoslovakya'dan Almanya'ya götürülür. Toplama kamplarında çeşitli işlerde çalıştırılır. Tiyatro sanatçısı olan Lütfü Seyfullah, yüzden fazla oyunda çeşitli tipleri canlandırdı, birçok filmde rol alıp çeşitli dizilerde görev yaptı.

“1946'dan 1950'ye dek “Bahriyeli Assubay Akademisi”ni tamamladı. Bu zaman içinde çocukluğundan beri ilgi duyduğu tiyatroyu seçip, birçok tiyatro oyunlarda oynadı. 1950 yılından sonra 40 yıl Üsküp Halklar Tiyatrosunda ve diğer tiyatrolarda profesyonel aktör ve rejisör olarak çalıştı.” (Seyfullah, 1996) Lütfü Seyfullah'ın tiyatro ve aktörlük sevgisi küçük yaşlarda başlamıştır. Tiyatrolarda canlandırdığı tipler onu yazmaya iter. Yazdığı oyunları, şiirleri ve kısa hikâyeleri Makedonya ve Kosova'daki çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanır. Katıldığı hikâye yarışmalarında ödüller alır. Lütfü Seyfullah'ın yayımladığı ilk kiptaplar tiyatro türündendir. Oyunlarından bazıları “Üsküp ve Priştine Türkçe Yayınları'nda” programa alınmış, bazıları ise Makedonca ve Arnavutça'ya çevrilmiş, bazıları ise çocuk dergilerinde yayımlanmıştır.

Emekliliğe ayrıldıktan sonra film çalışmalarına ağırlık verdi. Son yıllarında Feza Film ve TGRT yapımlarıyla, televizyon dizilerinde rol aldı. 2005 yılında vefat etti.

Eserleri: 1980 yılında “Okul Tiyatrosu”, 1983 yılında “Küçük Nasrettin”, 1984 yılında “Üç Arkadaş” ve 1989 yılında “Aynada Varsan Sahnede de Varsın” şiir kitapları yayımlandı. En son eserleri “Küçüklere Şiirler” ve “Küçük Balıkçı” kitaplarıdır.

6. LÜTFÜ SEYFULLAH'IN “BABAM ÖĞRETMENDİ” HİKÂYESİ

Bir çocuk doğduğu günden itibaren ailesinin gözetimi altındadır. Çocuğun tüm sorumluluğu anne-babadadır. Onlar çocukları için her türlü fedakarlığa hazırdırlar. Bundan dolayı çocuklar için anne, baba önemli yer tutmaktadır. Anne, babadan sonra dede ve babaannenin yeri de küçümsenmemektedir. “Çocuk büyüklere karşı, içinde bulunduğu gelişme dersine göre duygular besler.” (Alendy, 1974, s.24) Evdeki aile çocukların konuşmasından, saymasından, gelişmesinden, kendi kişiliğinin oluşmasına kadar sorumludur. Ailedeki ilişki ne kadar iyi olursa, o kadar çocuğun gelişimi, yaşamı da iyi olacaktır. Çocuklar anne-babadan eksik kalan sevgiyi dede ve babaannede bulmaktadır. Aynı evde yaşayan ailelerde bu avantajlar bulunmakta ve anne-babadan eksik kalanları evin büyükleri tarafından tamamlamakta. Günümüzde çalışmak durumunda olan anne-babalardan oluşan tüm eksiklikleri ailenin büyükleri tamamlamakta, onların yetişmesinde olumlu katkıları bulunmaktadır.

Aile, yaşamı biçimlendiren, düzene sokan, en iyi şekilde güzelleştiren insanlardır. Anne baba, çocukları için birer hayat hazinesidir. Bu hazine diğer hazineler gibi değil, faydalandıkça azalması gerekirken, bu hazine çoğalıyor. Bilginin sonu olmadığı gibi, anne- babadan, aileden öğrenilen tüm olumlu bilgilerin de sonu yoktur. Aile arasında söylenenler, konuşulanlar, güzel hareketler yapılırsa çocuklar için en güzel resim olur.

"Hoş geldin babacığım! Dedi Can'ın annesi.

Hoş bulduk yavrum! Gidiyor musun?

Evet babacığım.

Can'ın annesi. Yeliz'i, Filiz'i, Oya'yı ve Can'ı öperek:

Hoşça kalın çocuklar! Dedenizi iyi dinleyi!"(Seyfullah, 2010, s.14)

Aile arası münasebetlerinde en önemli olanı sevgi ve saygının yeridir. Bazı zamanlarda anne-babanın yaşlılık döneminde onlara gösterilen saygı, sevgi ve güzel davranıştır. Bu güzel davranışlar evdeki çocuklara bir örnek olarak yansımaktadır. Aile arası selamlaşmanın nasıl yapıldığını, nasıl yapılması gerektiğini, aradaki sıcaklığın ne derece samimi olduğunu çocuklara bir örnek olarak vermektedir. Aşağıda çocukların olduğu bir ortamda selamlaşmanın bir örneği:

"Hoş geldin babacığım! Dedi Can'ın annesi."

Hoş bulduk yavrum! Gidiyor musun?

Evet babacığım!"(Seyfullah, 2010, s.14)

Babanın kızına karşı aynı şekilde cevaplaması ve selam vermesi, çocuklara yakınlığın ne derece önemli olduğunu anlatmasıdır. "Babacığım ve yavrum" aradaki yakınlığı, samimiliği ve sevgiyi temsil eden sözcüktür. Bu kelimeler ise selamlaşmanın nasıl yapıldığını ve önemini anlatmaktadır. Dedenin eve girişinde torununa karşı sevgisini selamla vermekte, torunun da dedesine aynı şekilde karşılık vermesi, aralarında sevginin olduğunu anlatmaktadır.

"Dede iki torunuyla Can'ların evine girer.

Dede torunlarıyla birlikte: Günaydın Can!

Can, günaydın dedeciğim!"(Seyfullah, 2010, s.14)

Aile fertleri çocuğa isimlerini söyletmeye çalışır, ama genelde bunu anne ya da baba başarır. Böylece çocuğa ilk sözünü öğretmiş olurlar ve küçük şeylerle başlar öğretme faslı. Kazanabilecekleri en güzel, en faydalı ve öğüt verici sözleri onlardan duyarlar. Çocuklara kurallar koyarlar, kurallara karşı gelseler bile onlara herşeyin öğrenmeyle başladığını anlatmaya çalışırlar. En güzel şeyleri beraber öğrenirler. Vakitlerinin çoğunu beraber geçirmeye ve öğretmeye çalışırlar.

"Aferin sana! Ya yedi dört daha ne eder, peki?

Eeee onu bilmiyorum dedeciğim. Babam on bire dek saymayı öğretmedi bana!"(Seyfullah, 2010, s.14)

Anne-babanın eksik bıraktığı bilgileri dedelerin tamalamasıdır.

"Can bir köşeye çekilip kibrit çöpleriyle oynamaya koyulur...

Dede Can'a bakarak: ne yapıyorsun sen?

Can, kibrit çöpleriyle hesap yapıyorum.

Vay, vay!... Demek hem saymayı hem de toplamayı öğrendin öyle mi?

Akşam babam öğretti! dedi Can."

Öyleyse, ben sana toplama üzerinde birkaç soru soracağım, ister misin?

Sor dedeciğim!

Üç, iki daha kaç eder?

Beş dedeciğim!

Bravo, ya beş, üç daha?

Sekiz dedeciğim!"(Seyfullah, 2010, s.14)

"Büyüklerin çocuklarla ilişkileri iki yönde kendini gösterir: Bağlılık ve karşıtlık." (Alendy, 1974, s.18) Dedenin soru sorması hem eksiklikleri tamamlaması, hem de aradaki diyalogun daha güzel geçmesine vesile olmasıdır. Can'ın da büyük bir hevesle cevaplaması ondaki güveni sağlamaktadır. Aile içinde geçen bu diyalog Can'ın babasından öğrendiklerini dedesinden de aynı şekilde öğrenmesidir. Çocuklar aileden öğrendiklerini önemser ve değerli kılar. Çocuk birşeyler öğrendikçe, kendine olan özgüvenini kazanır. Başka bir deyişle kendini bulur. Dolayısıyla aile çocukları için bir yol belirleyendir. Anne kendi sıkıntılarını saklayarak, çocuğu ile ilgilenen kadar profesyonel, baba da kendini hiçe sayıp aileye siper olabilecek kadar cesurdur.

7. SONUÇ

“Babam Öğretmendi” adlı hikâye gerçek hayattan alınmıştır. Aile içindeki temel ilkelerden biri saygının olduğu ve sağlıklı ilişkilerde saygının zorunlu olmadığını sevgi ile anlatılmıştır. Bizim kültürümüzde saygı aşağıdan yukarıya gösterilen bir davranış olarak algılanmıştır. Ailenin bütünlüğü sevgiden geçtiği, çocuğun anne-babaya, anne-babanın çocuğa, çocuğun dedeye, dedenin çocuğa gösterdiği sevgiden oluşmaktadır. Bir çocuğun dededen gördüğü koşulsuz ilgi ve sevgiden bahsedilmiş. Küçük yaştan itibaren çocukta öğrenme isteği, öğretmenlik vazifesi almış olan dedenin öğreticiliğidir. İlişki ile iletişim aynı şey olmadığı, aynı ailenin üyeri olanlar, kaçınılmaz bir ilişki içinde oldukları anlatılmış. Aile bireylerinin gerçek anlamda iletişim kuruyor olmaları çok önemli olduğunu, ailedeki konuşma ve kendini ifade etme hakkına saygı göstermeleri işlenmiştir.

Türk toplumunda dedeler kültürü oluşturan ve gelecek nesillere aktaran insan olduğunu. Her insan içinde bulunduğu kültürden beslendiğini, etkilendiğini, kültürüne katkıda bulunduğunu ve sonraki nesillere kültürünü taşıdığını. Dedeler çocukları için örnek alınacak kahraman olduğunu. Aile fertleri arasındaki sevgi ve saygı ağırlıklı ilişkilerini hikâyemizde görmekteyiz. Dedenin bilgili kişiliği, sevimli biri olması çocuklar için eğlenceli ve eğitici biri olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak hikâyemizde kültür aktarımı ve değerler açısından çok önemli bir yeri olduğunu; sevgi, saygı ve aşkla ekilen tohumları görmekteyiz.

Hikâyede kullanılan dil sade ve anlaşılır bir şekilde verilmiştir.

KAYNAÇA

- [1] Alendy, Rene (1974). Problem Çocuklar. İstanbul: Kitap Yayınları
- [2] Devellioğlu, Ferit. (1996). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. 13. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- [3] Hayber, Abdülkadir. (2011). Makedonya ve Kosova Türkleri. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- [4] Rot, N. (1988). Socijalna interakcija. Beograd: Naucna knjiga
- [5] Seyfullah, Lütfü (2010, Aralık 20). Babam Öğretmendi, Yeni Balkan Gazetesi.
- [6] Seyfullah, Lütfü. (1996). Küçük Balıkçı. Üsküp: Birlik Yayınları.
- [7] Türk Dil Kurumu. (1998). Türkçe sözlük (genişletilmiş baskı). Ankara: TDK.
- [8] Тоноски, Ѓорѓи. (2000). Социологија. Скопје: „АУРОРА“

**POEMS FROM THE YUGOSLAVIAN'S POET FETTAH RAUF THREE POETS IN
TURKEY:MEHMED ÂKİF-YAHYA KEMÂL-NECİP FAZIL**

Nazlı Rânâ Gürel Ph.D

Gazi University-Ankara, Republic of Turkey nrgurel@yahoo.com

Mahmut Çelik Ph.D

Goce DelcevUniversity – Stip, Republic of Macedonia mahmut.celik@ugd.edu.mk

Zeki Gürel Ph.D

Gazi University-Ankara, Republic of Turkey zekigurel@yahoo.com

Abstract: Yugoslavia a diffacted country is a state found after The second world war. This state's citizn Rauf Fettaf Efendi (1910-1963) was a poet and professor in Skopje.

Fettah Rauf, as a well-educated person taught at Medah Medrese which was located Skopje. He was imprisoned by the Tito's Regime and was forced to work in miners. After serving sentence he was appointed as an expert to study the ottoman documents in the state archives and died while working in his office.His grave is in Butel Cementery in Skopje.

Despite being a good poet Rauf Fettaf Efendi's poems were not gathered and published in a book. We believe that political environment had an impact for the ban.

In our statement our issues are going to be poems written from the Yugoslavian's poet Fettah Rauf Efendi to citizens of Turkey scholars and poets Yahya Kemâl and Mehmed Âkif Ersoy

Keywords: Yugoslavia, Macedonia, Turkey, Fettah Rauf Efendi, Mehmed Âkif Ersoy,Yahya Kemâl Beyatlı, Mecip Fazıl Kısa Kürek,poems of Fettah Rauf Efendi

**YUGOSLAVYA VATANDAŞI FETTAH RAUF'UN ŞİİRLERİNDE
TÜRKİYELİ ÜÇ ŞAİR: MEHMED ÂKİF-YAHYA KEMÂL-NECİP FAZIL**

Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ GÜREL

Gazi Üniversitesi-Ankara, Türkiye Cumhuriyeti nrgurel@yahoo.com

Prof. Dr. Mahmut ÇELİK

Gotse Delçev Üniversitesi-İştip, Makedonya Cumhuriyeti mahmut.celik@ugd.edu.mk

Yrd. Doç. Dr. Zeki GÜREL

Gazi Üniversitesi-Ankara, Türkiye Cumhuriyeti zekigurel@yahoo.com

Özet: Bugün için dağılmış olan Yugoslavya, II. Dünya Savaşından sonra kurulmuş bir devlettir. Bu devletin vatandaşlarından olan Fettah Rauf Efendi (1910–1963), Üsküplü bir şair ve müderris idi.

Fettah Rauf, iyi bir eğitim almış, Üsküp'te bulunan Meddah Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Tito zamanında tutuklanarak hapse atılmış ve taş ocaklarında çalıştırılmıştır. Cezasını çektikten sonra Makedonya Devlet Arşivinde Osmanlı Belgelerini okumak üzere uzman olarak görevlendirilmiş ve bu görevde iken de vefat etmiştir. Mezarı Üsküp'te Butel Mezarlığındadır.

Fettah Rauf Efendi, iyi bir şair olmasına rağmen maalesef şiirleri bugüne kadar bir kitap halinde toplanım yayımlanamamıştır. Bunda devrin siyasî ortamının yasaklarının etkisi olduğu kanaatindeyiz.

Biz bu bildirimizde, Yugoslavya vatandaşı bir Türk aydını, bilim adamı ve şairi olan Fettah Rauf Efendi'nin Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olan Mehmed Âkif Ersoy, Yahya Kemâl Beyatlı ve Necip Fazıl Kısakürek için yazdığı şiirleri konu edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Makedonya, Türkiye, Fettah Rauf Efendi, Mehmed Âkif Ersoy, Yahya Kemâl Beyatlı, Mecip Fazıl Kısa Kürek, Fettah Rauf Efendi'nin Şiirler

1.GİRİŞ

XX. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkan Balkanlarda; Makedonya'nın da içinde bulunduğu Yugoslavya, iki kez kurulmuş bir devlettir. Birincisinde, I. Dünya Savaşı sürecinde 1918'de Sırp Hırvat ve Sloven Krallığı olarak kurulmuştur. Yeni Kurulan bu devlet ancak on yıl sonra Kral Aleksandır'ın Yugoslavya Krallığını ilan etmesiyle Yugoslavya olarak tanınmıştır. İkincisinde de II. Dünya Savaşında Almanlara karşı verilen dört yıllık bir direniş mücadelesinin arkasından Sosyalist Federasyon olarak Yugoslavya kurulmuştur.

Dünyada 1990'lı yılların başında başlayan yeniden yapılanma sürecinde Yugoslavya da dağılmıştır.

Yugoslavya'nın Makedonya adıyla bilinen kısmında Yugoslavya Vatandaşı olarak dünyaya gelen (1910) ve yine Yugoslavya vatandaşı olarak vefat eden (1963) Abdül Fettah Rauf, Müslüman bir Türk aydını ve şairi olarak bilinir ve tanınır. Makedonya'da Türk-İslâm kültürüne, Türk düşüncesine Türkçeye, Türk edebiyatına ve insanlığa eserleriyle ve çalışmalarıyla hizmet etmiş bu şahsiyetle ilgili antoloji ve ansiklopedilerde bulunan sınırlı bilgiler şöyledir:

“Üsküp'te doğdu. İyi bir medrese öğrenimi gördü. Öğreniminin sonunda müderrisliğe yükseldi. İki dünya savaşı arasında Makedonya Türklerinin yetiştirdiği, sayıları çok az olan aydın ve ulemaandır.

İnançlarından taviz vermeye yanaşmadığından, 1945 yılında yeni kurulan Yugoslavya rejiminin gazabına uğradı. Dinî liderlikle suçlanıp yargılandı. Hapse atıldığı sırada illegal ‘Yücel’ Teşkilatı da ortaya çıkmıştı. ‘Yücel’ Teşkilatı içinde çalıştığına dair bir bulgu yoktur. Her nasıl olursa olsun, asıl amaç, Makedonya Türkleri arasında liderliğe yükselebilecek saygın kişilerin susturulması, bununla da halkın tamamen sindirilmesi idi.

1956 yılına kadar hapis yattı. Bir yıl da Bosna Hersek'te bulunan Doboy'da taş kırmaya gönderildi. Hapiste geçirdiği yıllar sağlığını bozmuş, onu bedenen çürütmüştü. Hapisten çıktıktan sonra da, sadece şekil değiştiren eziyetten yakayı kurtaramadı. Uzun zaman işsiz kaldı. Müezzinlik yapmasına bile izin verilmeyip mağdur edildi. Hayatının son yıllarında, Makedonya Devlet Arşivi'nde işe alındı.

1963 Üsküp yersarsıntısından önce Üsküp'te vefat etti.

İki dünya savaşı arasında başlayan şiir çalışmalarını ölümüne kadar sürdürdü. Hapishanede geçirdiği yıllarda bile şiiri terk etmedi. Hapisteyken kaleme aldığı seksen bin kadar mısraı ele geçirilip başına başka dertler açmasın diye, dostları tarafından imha edilip yakılmıştır. Türkü şahısların ellerinde kalmış üç yüz bin civarında mısrası bulunduğu söylenmektedir.

Dini, milli ve sosyal konulara ağırlık veren Abdül Fettah Rauf'un şiirlerinin büyük bir kısmını, ölümünden hemen sonra, öğrencilerinden Kemal Aruçi Vrapçište'ye götürmüştür. Bu şiirlerin bugün Muhammed Aruçi'nin elinde bulunması mümkündür. Şiirlerinin bir kısmını da, Zagreb Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul'a yerleşen ve 1993 yılında ölen öğrencisi Bekir Sadak, Türkiye'ye göç eden şairin oğlu Rıdvan Rauf'tan, yayınlamak bahanesiyle almıştır. Ne yazık ki kimi örnekleri Üsküp'te yayımlanmakta olan El-Hikak dergisinde gün yüzünü gören şiirleri, şu ana kadar kitap haline getirilememiştir. (Engüllü, :139)

Çok enteresandır; Abdül Fettah Rauf'un şiirleri ve diğer yazıları Makedonya Türk Edebiyatı adıyla yayımlanan antoloji ve edebiyat tarihi kitaplarının çoğunda kendine bir yer bulamamıştır. Ancak son zamanlarda Fettah Rauf'un şiirlerine ilgi artmıştır. Önceki ve şimdiki durumun arka planında yaşanan siyasî gelişmelerin olduğu muhakkaktır.

Girişte verdiğimiz bu bilgilere bundan sonra yapacağımız tespitler için gerek vardı. Çünkü, Fettah Rauf'un Türkiyeli şairlerden Mehmed Âkif, Yahya Kemal ve Necip Fazıl'a duyduğu ilgi ve yakınlık bu özgeçmişin ve yaşanmışlığın bir sonucu olsa gerektir.

2. BÜYÜK İSLÂM ŞAİRİ MEHMED ÂKİF ERSOY VE FETTAH RAUF

Yugoslavya Türklerinden olan Abdül Fettah Rauf'un, Türkiye Cumhuriyeti'nin millî Marşı olan İstiklal Marşı'nın yazarı Mehmed Âkif Ersoy'a karşı özel bir ilgi ve sevgisinin olduğunu görüyoruz. Özel evrakı arasında bulunarak Muhammed Aruçi tarafından eski yazıdan yeni yazıya aktarılarak El-Hilal dergisinde “Büyük İslâm Şairi Mehmed Âkif Ersoy” başlığıyla yayımlanan yazısında Abdül Fettah Rauf bakınız neler diyor Âkif için:

“Mehmed Âkif Bey'i pür siteşkâr bir hürmetle payansız sevdim. O'nun i'câzkâr kaleminden doğan derin ve ulvî duyguları, acı ve fecî' kaygıları, rengin ve zengin tabloları, canlı ve yeyecanlı tasvirleri, elemli ve ciğersöz derd-u mâlemleri, hepsini, hepsini, fakirden zengine, ferdlerden ma'şerlere, erkeklerden kadınlara, büyüklerden küçüklere, mes'ûdlardan bedbahtlara kadar tatlı ve acı, gülünç ve ağlatıcı her şiirini seve- seve, doya-doya okudum.

Her ne zaman ağlamak istersen, âlâm-ı İslâmın müessir eninlerinden solgun dudaklarından Âkif'in, büyük şâirin, bir şiirini okuyarak ağlarım. Her ne zaman âlem-i İslâmın her köşesini lebriz eden, açılmaz karanlıkların ye's-i engiz manzaralarından mütellim olarak kalbime kuvvet, kuvvetime rûh, rûhuma ümit, ümidime beyân, beyânıma belâgat arasam; Büyük İslâm Şairi'nin bir sânihasını terennüm ederek emekyâb olurum...

Safahat'ı açıyorum... Amân Yâ Rabbi!.. Safahat, o bir şiir mahşeri... Safahât, o bir kâinât aynası; o bir kitabe-i hayat... Âkif Bey yalnız bir şair değildir. O'nun asıl mezâlâyâ-yı fitriyesini, fikrî değerlerini inkilâpçı azm-u irfânında, tabii ve külfetsiz terânelerinde aramalıdır. Âkif Bey hayâlat-ı vâhiyyeden, emânî-i şehvâniyyeden, mubâlegât-ı acemiyyeden ilhâm alan şiiri kurtarmış bir Halâşkâr-ı Edeb ve âhî-i Kahramandır. Denilebilir ki, Âkif Bey yalnız kendi kalemiyle eski, yalancı şiir ve hayâl dünyası ile yeni yaban ve şehvet nazmını mağlup ederek, yepyeni şiir ve edeb çığırları açmış en büyük bir Fâtih'tir. Şuuru ile yaşamak

isteyenlere şiiri sevdiren, şiire menyâl ve meftûn olanları şuura davet eden bir Muslih-i Muvaffak'tır. Hilkatı sever, ahlâkı daha çok sever, Hallâk'ı ise daha içinden sever mütefekkir bir şâir ve irfanlı bir nâzımdır. Hilkatı ahlâka, ahlâkı HALLÂK'a bağlar; fitrat kevhalârını süzerken FÂTİR'ını hiç unutmaz... Mütedeyyindir, mütefekkir, vekûrdur, hal'ktur, hassastır, belîğtur.. Her beyti bir sehl-i mümteni'dir. Hâme-i İktidârında en serkeş vezinler, en anûd ve anî kafiyele, birmel'abe-i edebiye halinde râm ve munlaad olur. Âkşf'e en doğru sıfat, zaten fecr-i edebîsinin daha unfuvân-ı infilâkında verilen, "Büyük İslâm Şairliğidir."En haklı unvan dahi, yalnız "Büyük İslâm Şairi" demek değil, "En Büyük İslâm Şairi" demektir. Çünkü, Âkif Bey İslâmiyeti derin kalbinden sevmiş ve ancak onun elemi ile müteellim, surûru ile mütebehhic olmuştur. Yine, Âkif Bey Türk milletinin ve İslâm âleminin içtimâî, siyasî, dinî, ahlâkî her levhasını, her nevhasını, bi-hakkın haykırmaya zafer-yâb olan şâirdir. Büyüğü değil, en büyüğüdür... Şiirini içtimâileştiren, ahlâkileştiren Âkif Bey'dir. Sihri şiir, şiiri fikir, fikri de imân yapan O'dur; O'nun sehhar kalemi ve mâhir karîhasıdır...

Asırlardan beri Osmanlı Edebiyatı'nın nâsiye-i lâkaydine şiir nâmıyla yazılan kara yazıları Âkif Bey'in nezih kalemi silmiş, hakkı hak bilmiş, vehim ve hayâl yerine hakikat, unf ve şiddet yerine rahim ve rikkat, şirk ve şehvet yerine ahlâk ve Şeriat; acâib medihlere bedel millî ve İslâmî teşvik ve irşad, hiciv ve rezalet makamında hakîmâne intikad, ye's ve teselli yerine ümit verici azm-u imân teraneleri düzmüş, şehnâmeleri yazmış biricik şâirdir. O'nun Safahat'ı hem müstakil bir şiir dünyası, hem bir fikir mecmuası, hem de bir belâgat-ı mucize defteridir. Âkif ise, bu kâinat kitabının en belîğ kâtibi, bu değerli şiirin yegâne şairi, bu ulvî fikirlerin irfanlı mütefekkiridir. Bana kalırsa Âkif, Safahat'ı yazmış; Safahat, Mehmed Âkif Bey'in nâmını İslâm hafızasına kazmıştır. Âkif Bey denilince Safahat; Safahat anılınca "Büyük İslâm Şairi" anlaşılır. Vasıf ve ta'luka hacet yoktur. Âkif Bey öldü, Safahat ölmeyecek... Büyük İslâm şairi dünyamızdan çekildi, büyük şiiri ise ebedidir..." (Rauf, 1989:14).

Mehmed Âkif Ersoy ve onun eşsiz eseri "Safahat" la ilgili olarak bu değerlendirmeleri yapan Abdül Fettah Rauf, Âkif'in ölümü üzerine de şu şiirini kaleme alıyor:

MEHMED ÂKİF BEY ÖLDÜ

Bir şair-i mülhem idi Âkif, o büyük zât
Âkif gibi üstâd-ı beyân geldi mi, heyhât
Âdâb, edebiyât ile zıd addedilirken
Feyzinle bunun zıddını sen eyledin ispât
Şi'r olmuş idi müşhir-i her fuşş-u fezâhat
Şi'rinde edeb buldu edepsiz edebiyât
Bir münbit-i şer olmuş idi hâk-ı belâgat
Bir tohm-i edeb zerk ederek eyledin inbât
Türk şi'rini, fen nazmını, âdâb-ı beyânı
Âkif'le beraber alıyor âlem-i emvât
Mefkûre-i İslâmî belâgatla kulûba
Telkin edecek hâme bugün sustu mu heyhât.

30 Şevvâl 1355/13 Ocak 1937

Âkif'in ölümü üzerine düşüncelerini şiiri dışında nesirde de şöyle dile getiriyor:
"Şiirin yaşıyor, fakat sen öldün Büyük Şair...! Halefsiz selef...! Senin yarım asır hazîn-hazîn ağladığın İslâm âlemi bugün senin için için-için ağlıyor. Cenâb-ı Hak seni garîk-i rahmet eylesin... Fakat biz ne olalım..? Bizim derdimizi, eninimizi bizim dilimizden kim terennüm edecek..? Sana rahmet, sana şükran... Sana hasret, sana gufrâm... Büyük ve riyâsız İslâm Şairi Âkif Bey...! (Rauf, 1989.14).

Abdül Fettah Rauf'un Âkif için yazdıkları bunlarla da sınırlı değil. O, bir başka şiirinde "üstazım" dediği Âkif'i şöyle anlatıyor:

BÜYÜK ŞAİR MEHMED ÂKİF

Âkif denilince koca bir heykel-i irfân
Bir âbide, güyâ ki oyulmuş kayalardan
Kalbinde kudurmuş gibi volkan
Rûhunda köpürmüş gibi tûfân...

Her nâlesi bir sâikadır arş-ı Hudâ'ya;
Her âhı birer bârikadırarz-ı semâ'ya.
Seller gibi sahrâlara, dünyalara erzân;
Volkan gibi bir âteş-i sûzan-u ferûzan.

Eyler koca bir âbide-i şî'r-u şehâmet;
Bir ümmete bir rehber-i irfân-u hamâset.

Heyecan veriyor kalbe o uslûb-i selis'in;
Rûhlarda kasırga yapıyor şî'r-i nefisin.
Mûnisti bütün hislere, mâtemlere mûnis;
Bir ma'kes-i rennân idi uslûb-i enisin.

Taht-ı edebî yüksek idi şâhikalarından;
İlhâmına fer almış idin bârikalarından.
Kalbinse ateşlenmiş idi sâikalarından;
Tab'ın yaratmıştı bütün hârikalarından.

Hep fecr-i bahar, ebr-i sehar, kaus-i kuzehler;
Elevânını sundu sana ey hâme-i sehhâr.
Sen hilkatı hilkat gibi tasvir ediyordun;
Yetmez mi idi sanki ya o hilkat-ı cebbâr..?

Sen hâme-i tasvirini mehtâba batırdın;
Nurlarla yazıp fitratı şiirinde yatırdın.
Her mâteme, her nâleye şehbâlini gerdin;
Âlemleri sen meşher-i eş'ârına serdin.

Ma'sumların elhânının şiirinde duyurdun;
Sen ağladın, efgânını dünyaya duyurdun.
Mazlûmlara dil okdu o feryâd-ı mehîbin;
Rûhlarda bütün çağladı sen her ne buyurdun...

Bu şiiri için Abdül Fettah Rauf, şöyle bir not düşünüyor: “Tabir câiz ise, bu şiirim zaten Âkif Bey’le beraber İslâm’ın bedbaht vaziyetine ağlayarak ışıksız kalan gözlerimden girye ortağımın ve üstazımın ebedî kayboluşuna karşı dökülmüş birkaç damla gözyaşı sâikasıyla yükselmiş bir takdis ve mehabet feryâdıdır.”

Abdül Fettah Rauf Efendi, yukarıda künyesinden bahsettiğimiz yazısının içine Mehmed Âkif Ersoy’un Safahat’ından iki de şiir almıştır. Tercih ettiği bu iki şiir önemlidir. Bunlardan ilki “Safahat Birinci Kitap”tan alınmıştır:

SAFAHAT
(Birinci Kitap)

Bana sor sevgili kari; sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyette şu karşında duram eş'ârım;
Bir yığım söz ki, samîmiyyeri ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkârım.
Şî'r için “göz yaşı” derler, onu, bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok, kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zirâ onu yazdım, iki söz yazdımsa

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

Bu şiirinde Âkif, sanat anlayışı anlatılmaktadır. O, “sanat şahsî ve muhteremdir” veya “sanat sanat içindir” düsturıyla hareket edenler gibi düşünmediğini, sanat cemiyet/toplum içindir ve ancak Allah içindir anlayışıyla insanlığın dertleriyle dertlenen, milletinin feryadını yükselten bir samimî ses olma yolundadır. Abdül Fettah Rauf da sanat anlayışı itibarıyla, dertleri itibarıyla ve samimiyetiyle “üstazım” dediği Âkif gibidir. Onun için, yaşadığı dönemde Yugoslavya’daki bir Mehmed Âkif’i diyebiliriz. Tıpkı, Hindistan-Pakistan’daki Muhammed İkbal gibi...

Abdül Fettah Rauf’un Âkif’ten seçtiği ikinci şiir ise; İslâm Peygamberi Hazreti Muhammed’in doğumunu anlatan bir şiirdir:

BİR GECE

On dört asır evvel, yine böyle bir geceydi.
Kumdan, ayın ondördü bir çocuk çıkıverdi!
Lâkin, o ne husrandı ki, hissetmedi gözler;
Kaç bin senedir, halbuki, bekleşmedelerdi!
Nerden görecekler? Göremezlerdi tabî;
Bir kere, zuhur ettiği çöl en sapa yerdî;
Bir kere de, mâmûre-i dünyâ o zamanlar,
Buhranlar içindeydi, bugünden de beterdi.
Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta;
Dişsiz mi bir insan, onu lardeşleri yerdî!
Fevzâ bütün âfâkını sarmıştı zemînin,
Salgındı, bugün Şark’ı yıkan tefrika derdi.

Derken, büyümüş kırkına gelmişti ki Öksüz,
Başlarda gezen kanlı ayaklar suya erdi!
Bir nefhada insanlığı kurtardı o Ma’sum,
Bir hamlede kayserleri, kısırları serdi!
Aczin ki ezilmekten bütün hakkı, dirikdi;
Zulmün ki, zevâl aklına gelmezdi, geberdi!
Âlemlere rahmetti, evet, şer’-i mubîni,
Şehbâliniadlı isteyen yurduna gerdi.
Dünya neye sahipse, onun vergisidir hep;
Medyûn ona cem’iyyeti, medyun ona ferdi.
Nedyûndur o Mâsum’a bütün beşeriyet!..
Yâ Rab, bizi mahşerde bu ikrâr ile haşret.

Abdül Fettah Rauf Efendi’nin de şiirleri arasında İslâm Peygamberi Hazreti Muhammedi anlatanları vardır. Hatta bu şiirlerden biri Âkif’in şiiri gibi direk olarak Hazreti Muhammed’in doğumunu anlatmaktadır:

MEVLİD-İ PEYGAMBERÎ
DOĞDU FAHR-İ KÂİNAT

Geldi göklerden işaret, doğdu Fahr-i Kâinat!
Çaldılar tabl-i beşâret; doğdu Fahr-i Kâinat!
Şanlı bir yıldızdı geçmiş enbiyâdan her biri
Şimdi bu şems-i saâdet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Parladı mâh-ı nucûmu âsûmanın şevk ile
Verdi dünyaya şetâret; doğdu Fahr-i Kâinat!
Hâlelerden, lâlelerden serdiler vâliçeler;
Oldu bathâ beyt-i rahmet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

Durdular saf saf melekler râh-ı teşrifinde hep;
Geldi bu Şâh-ı risâlet; doğdu Fahr-i Kâinat!
Titredi Hâkanların eyvah, zulm-u şevketi
Kâinata saldı haşyet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Yattı putlar secdeye etti kudûmundan hicâb
Verdi dünyaya mehâbet; doğdu Fahr-i Kâinat!
Geçti üstünden bû feyz-ı iefşân hukûkun bunca bil;
Parlıyor hâlâ o tal'at; doğdu Fahr-i Kâinat!

Gerçi bir ümmî idi, ammâ cihâna saldı feyz;
Gitti ilmiyle cehâlet; doğdu Fahr-i Kâinat!
Mevlidiyle ökdü nekbeler, fekâketler bütün
Geldi irfân, gitti vahşet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Geldi mev'ûd-i cihân, âhır zaman Peygamberi;
Zîr-u bedre var letâfet; doğdu Fahr-i Kâinat!
Yer semâvâtı, semâvât arzı tebrik ettiler;
Kâinata verdi hayret; doğdu Fahr-i Kâinat!

Kaysar-u Kistrâ'ları lertzân-ı dehşet eyledi;
Geldi Sultan-ı adâlet; doğdu Fahr-i Kâinat!
Durdu târih-i beşer pîşinde bir an vecd ile;
Feth olup bir devr-i devlet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Çalkalanıp ummân-ı vahdet çok asırlardan beri;
Beklenen bir dürr-i ismet; doğdu Fahr-i Kâinat!
Hazret-i Musâ ve İsa'nın mübeşşir olduğu;
Sarver-i hayl-i nubüvvet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Toprağıyla, yaprağıyla, ırmağıyla yeksadâ;
Dalgalandı savt-ı Hazret; doğdu Fahr-i Kâinat!
Coştular kuşlar, sabâlar yâd-u tes'id eyleyip;
Oldular demsâz-ı hürmet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Hikmet-i Mevlâ ile bir sâat-i mes'ûdede;
Neyr-i eflâk-ı hikmet; doğdu Fahr-i Kâinat!
Bin ne mutlu arz-ı iman eyleyen sâdıklara;
Küfreden idrâke lânet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Kim bunu tasdik ederse, feyziyâb olmuş demek;
Mülhide hüsrân-ı hasret; doğdu Fahr-i Kâinat!
Cümle Sıddîklerle Fârûklar O'nun mahsûludur
Gitti zillet, geldi izzet; doğdu Fahr-i Kâinat!

Mevlid-i pâk-ı Resuullaha ta'zîmen aman;
Merhamet, sen ki şefaât; doğdu Fahr-i Kâinat! (Rauf, 1989:16)

Her iki şair'in de şiirlerinde sadece konu benzerliği yoktur. Anlatış tarzlarına ve üsluplarına da dikkat ettiğimizde benzerlikleri görürüz. Hazreti Muhammed'in doğunu anlatmaları bir tesadüf değildir. Çünkü; Batı edebiyatının gelmiş-geçmiş en büyük edibi olarak gösterilen Johann Wolfgang Von Goethe (1749–1832)'nin, "Kaside-i Muhammedîye" başlıklı şiirini yazma gerekçesi olarak yaptığı şu tespit çok önemlidir: İnsanlık her şeyini Hz. Muhammed'e (s.a.v.) borçludur." (Gürel, 2016: 18)

Abdül Fettah Rauf'un Mehmed Âkîf'e duyduğu muhabbette, Âkîf'in baba tarafından Balkan çocuğu olmasının ve yine Âkîf'in Anadolu ile birlikte bir vatan kabul ettiği Balkanlarda çeşitli vesilelerle bulunmuş

olması hatta Balkan açısını sadece hissetmekle kalmayıp hissettirmek amacıyla şiirlerine de yansıtmış olmasının da rolü var mıdır? Âkif'in Balkan Savaşı sırasında kaleme aldığı "Çenk Şarkısı" başlıklı şiirinde;

Balkan'ı bildin mi hemşeri?

Sevgili ecdadının en son yeri!

Bir sıra isterdin çoktan beri

Şimdi tamam vakti, uğurlar ola

Diyerek Müslüman Türk genlerini cepheye uğurlayışı, bir Balkan çocuğu olarak Fettah Rauf'u etkilememiş ola bilir mi? (Gürel, 2016:10)

Mehmed Âkif Ersoy (1873- 1936)'un yaşadığı zaman dilimi, Müslüman-Türk milletinin yakın tarihinin en çalkantılı, en zor dönemlerinden biridir. Bu milletin kurduğu en büyük ve en uzun ömürlü devletlerden olan Osmanlı'nın hazin yıkılışı ve yeni umutlarla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti Mehmed Âkif Ersoy'un şahidi olduğu tarihi olgulardır.

O, bu süreçte, yıkılmışlığın mahzunluğunda, diriliş kararlılığıyla hareket etmesini bilmiş, örnek ve önder bir şahsiyet, sanatkar ve dava adamı olarak bugün de gençliğin ufkunda yolumuzu aydınlatmaya devam ede gelen bir değerdir. Büyük millet olma vasfımızı, bize mahsus İslâmî ve millî hasletlerimizi destanlaştırdığı, zaman zaman da acımasızca eleştirdiği yazı ve şiirleri, vaazlarıyla o bir abide şahsiyettir. Kendini halka ve Hakk'a hizmete adanmış büyük sanatkarlar, milletlerin manevî mimarlarıdır. Onlar, birikimleri sayesinde mensubiyet şuuruyla bağlı oldukları milletlerin kültürel değerlerini sadece temsil etmekle kalmazlar, eserleriyle zamanın elinden tutarak aydınlık bir geleceğe yürüyüşün de öncü ve önderi olurlar. "Bugün de aynı iman ve katiyetle söylüyorum ki, millî ölküye tam bir bütünlükle yürüyen Türk milletinin büyük millet olduğunu medenî âlem az zamanda bir kere deha tanıyacaktı." İnancının sahipleri Âkif'in eserlerini okuyarak ruh tazelemelidirler. Çünkü kendini insanlığın ve milletin varlığına adanmış şair ve yazarların ortaya koydukları şaheserler, milletlerin mevcudiyetinin birer delilidir. (Gürel, 2013: 10)

Mehmed Âkif Ersoy için yaptığımız bu tespitler aynen Abdül Fettah Rauf Efendi'nin hayatı, eserleri ve mücadelesi için de geçerlidir. Meraklısını bu konularda tefekküre davet ediyor ve Abdül Fettah Rauf Efendi'nin şiirlerinde anlattığı Türkiyeli bir başka şaire geçiyoruz.

3. ABDÜL FETTAH RAUF VE NECİP FAZIL KISAKÜREK

"Büyük Doğu" hareketinin önderlerinden ideolog, şair-yazar Necip Fazıl Kısakürek, öncelikle davası ve sanat anlayışı bakımından Abdül Fettah Rauf Efendi'nin kendisine yakın bulacağı bir şahsiyettir. Fettah Rauf Efendi'nin "Necip Fazıl Kısakürek'e!" başlıklı şiirini önce şairin kendi elyazısıyla verecek sonra da yeni harflere aktararak dikkatlerinize sunacağız:

NECİP FAZIL KISAKÜREK'E!

Yedi ay mahpeşe düşdün ve mukadder mazlum
Ağladın kusr-ı siyâhında a şâir!.. Mahkûm

Yedi yıl Yusuf-ı Ke'nan gibi kaldım orada
Yedi ayla yedi yıl farkına bir bak arada

Ben de Yusuf gibi bi-cürm ü kabahatdım âh
Beni de mahbese atmış idi a'da-i Allah

Tek suçum varsa benim din ile iman idi
Yine sermaye-i sabrım O'na itmi'nân idi

Galiba Hak yolunun ilk konağı zindanmış
Cürüyen kasr-ı siyâhında bütün merdarmış

Orta insan arama saha-i zindânda heman
Ya erazil, ya beter ordu veya hak-gû sec'ân

Fettah Rauf Efendi'nin bu şiiri maalesef Makedonya'da hala yayınlanmış değildir. Bu şiirin orijinali Muhammed Aruçi'nin özel arşivindedir. Makedonya'da Necip Fazıl'la ilgili olarak yayınlanan tek şiir Nazlı Rânâ Gürel'in "Necip Fazıl'a" başlıklı şiiridir.

Bu şiirinde Fettah Rauf, Türkiye'de ve Türkiye Türk Edebiyatında olup bitenleri yakından takip ettiğini ima etmekle kalmıyor, İslâmcı bir şair olarak tanınan Necip Fazıl'a kendini benzetiyor, aynı kaderi paylaştıklarını söylerken "Sen yedi ay yattın, bense yedi sene hapis yattım diyor. Bu arada telmih/hatırlatma yaparak İslâm tarihindeki Hazreti Yusuf kıssasına dikkat çekiyor ve kendisini de Hazreti Yusuf gibi suçsuz bir şekilde mahkûm edildiğini belirtiyor. Edebî değeri kadar bedîî tefekkür açısından da oldukça zengin bir şiir...

4. ABDÜL FETTAH RAUF VE YAHYA KEMÂL BEYATLI

1884'te Üsküp'te doğan ve 18 yaşında İstanbul'a göç eden, şiirlerinde ve yazılarında hem Türkiye'yi hem de Makedonya'yı yaşatan büyük Türk şairi ve düşünürdür Yahya Kemal Beyatlı.

Makedonya'nın özellikle de başkent Üsküp'ün Yahya Kemal'in hayatında ve sanatçı kişiliğinin oluşmasında özel bir yeri vardır. O, Üsküp Belediye başkanı İbrahim Naci Bey'in oğludur.

Makedonya'da Tito zamanından kalma psikolojik bir baskı ve yasak var Yahya Kemal'le ilgili. Ve yine o zaman anladım ki, Yahya Kemal burada sembol isimdir ve her ne yapılacaksa onun adı etrafında yapılmalıdır. Nazım Hikmet'in, Orhan Veli'nin, Sait Faik'in, Fazıl Hüsni Dağlarca'nın... kitapları Türkçe basılmış, okullarda lektür (bizdeki yüz temel uygulamasının benzeri) kitabı diye okutuluyor. Ama Üsküp'lü şair Yahya Kemal'in eserleri yok ortada. Ev yıkılmış, hatırası silinmiş, annesinin mezarı bile yok edilmiş. Hatta onun "Kaybolan Şehir" şiirini Üsküp Radyosunda okuyan biri neredeyse işinden oluyormuş (tabii ki bunlar dedikodu).

Araştırdıkça gördük ki, Makedonya'da Yahya Kemal bir mektep isim. Pek çok şairin yetişmesinde onun şiirlerinin etkisi var ve pek çok şair onun için şiirler yazmış.

Tito Yugoslavya'sında takibe uğrayan ve cezalandırılan Üsküplü şair ve müderris Fettah Efendi (1910–1963), "Yahya Kemal" başlıklı şiirinde şöyle diyor:

YAHYA KEMAL'E

Geçmiş şuarımız seni bizden alacaklar
Dünyayı tutan şiirine hayran kalacaklar

Divanını al koltuğuna tekke-i aşka
Gir şeyh-i edeb hepsi müridin olacak.

Baba-yı zamandın bütün erbab-ı zebana
Öldün ölümünle bütün öksüz kalacaklar

..... Kaldı edeb şimdiki şebaba hevesle
Uşşak-ı edeb rehberi nereden bulacaklar

Son şairi gitti aceb?.. İlk meclis-i irfan
Ukbada nasıl çevrene hepsi dolacaklar

Yahya!.. Bu hayatın bize bir devr-i edebdi
Mevtinle edeb bağları yandı, solacaklar (Gürel, 2003: 7)

Bu şiirden de anlaşılıyor ki, Yahya Kemal, Makedonya’da biliniyor ve okunuyor. Ölümü büyük bir kayıp olarak değerlendiriliyor. Hâlbuki bu mısraların yazarı da alenen eserlerinin okunmasında sıkıntılar olan biriydi. Son yıllarda yapılan yeni yayınlarda ancak Abdülfettah Rauf Efendi’nin adına ve eserlerinden örneklerle rastlayabiliyoruz.

5. SONUÇ

Tito zamanında Yugoslavya’da üstü örtülü de olsa Türkiye’ye ve Türkiye’deki edebiyata önyargıyla bir yaklaşım söz konusudur. Türkiye’den sadece belli bir ideolojiye mensup edebiyatçıların eserleri Makedonya Türk basınında yayınlanabilmiş ve ders kitaplarına girebilmiştir. Bu yasaklı isimler arasında Mehmed Âkif Ersoy, Üsküplü Yahya Kemal Beyatlı ve Necip Fazıl Kısakürek de vardır. Bu isimler ve eserleri ancak 1990’lı yıllardan sonra Yugoslavya’da/Makedonya’da dergi ve gazetelerde kendilerine yer bulabilmişler ve Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı kitaplarına girebilmişlerdir.

Türkçeden başka Makedonca, Sırpça, Arapça ve Farsçaya da vakıf olan Fettah Rauf Efendi, mütefekkir bir şair olarak bazı şiirlerinde Makedonya dışındaki Türk edebiyatının şairlerini de anlatmıştır. Mehmed Âkif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Tevfik Fikret ve Necip Fazıl Kısakürek bunlardan bazılarıdır. (Gürel,) Ne var ki, Abdül Fettah Rauf, bu şairler için yazdığı şiirlerini sağlığında Yugoslavya’da yayımlatamamıştır.

Abdül Fettah Rauf’un bu üç şair dışında Türkiyeli pek çok edebî şahsiyetle ilgili şiirleri bulunmaktadır. Tevfik Fikret, Rıza Tevfik,... gibi. Biz şimdilik bildirimizde Âkif, Yahya Kemal ve Necip Fazıl’ı konu ettik. Âkif bahsinde ise biraz yoğunlaştık. Gönül istiyor ki bu tür edebî ilişkilerle ilgili çalışmaların sayısı arttırılsın ve yeni yetişen kuşaklara da örnek olsun.

6. KAYNAKÇA

- [1] Abdülfettah Rauf “Mevlid-i Peygamberî: Doğdu Fahr-i Kâinat”, El-Hilal Dergisi, Üsküp-MAKEDONYA, Novmbr 1989, Yıl: 3, Sayı: 16, s.16.
- [2] A.Rauf “Büyük İslâm Şairi Mehmed Âkif Ersoy”, El-Hilal Dergisi, Üsküp-MAKEDONYA,1 Septemir 1989, Yıl: 3, Sayı: 15, s. 14.
- [3] Ersoy, Mehmed Âkif, Safahat, Yayına Hazırlayanlar: Yrd. Doç. Dr. Kamil Akarsu-Mustafa Yücel, Ankara 2010.
- [4] Fettah Rauf “Mehmed Âkif Bey Öldü”, Köprü Dergisi, Üsküp-MAKEDONYA, Mayıs-Ağustos 2015, Y. 13, S. 62, s. İç kapak arkası.
- [5] Goethe, Jahn Wolfgang, Doğu Batı Divanı “Garplı Müellif’in Şark Divanı”, Tercüme, Yorum ve Açıklamalar: Senail Özkan, 3. Baskı, İstanbul 2012.
- [6] Gürel, Nazlı Râna “Kalkıyor tozlu zaman perdesi Her An Aradan”, Birlik Gazetesi, Üsküp-MAKEDONYA, 30 Aralık 2003.
- [7] Gürel, Nazlı Rânâ “Necip Fazıl’a”, Dere Dergisi, Yukarıbanisa-MAKEDONYA, Kış 2005, Y.3, S.4, s.29
- [8] Gürel, Zeki “Goethe’nin ‘Kaside-i Muhammediye’si”, El-Hilal Dergisi, Üsküp-MAKEDONYA, Haziran 2016, Sayı: 128, s.18–19.
- [9] Gürel, Zeki “Balkanname-7: Balkan’ı Bildin mi Nedir Hemşeri?”,Yeni Balkan Gazetesi, Üsküp-MAKEDONYA, 14 Mart 2016, Y. 12, S. 601, s. 10.
- [10] Gürel, Zeki “Makedonya Türk Edebiyatında ve Basınında Necip Fazıl”, Uluslar arası Necip Fazıl Sempozyumu, 23–25 Mayıs 2013, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, MARAŞ-TÜRKİYE (Yayımlanmamış uluslar arası bildiri).
- [11] Gürel, Zeki “Kaybolan Şehir’de Yahya Kemal Tutu Elimden”, Bozgunda Bir Fetih Düşü Yahya Kemal Beyatlı Hece Dergisi Özel Sayısı, Ocak 2009, Yıl:13, Sayı:145, s.408–420.
- [12] Gürel, Nazlı Rânâ-Zeki Gürel, Korkma Sönmez –Mehmed Âkif Ersoy-İstiklâl Marşı-Akiften Seçmeler, Bolu 2013.